

Barbara Kołodziej, Bogumiła Warząchowska

"Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)", Bogumiła Warząchowska, Katowice 2012 : [recenzja]

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 2 (37), 175-180

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

snych agend, koncentrując się na wywieraniu wpływu na władze państwowe w celu ograniczenia prasy laickiej, na zdecydowanym i wszechstronnym popieraniu prasy katolickiej, na tworzeniu własnej bazy wydawniczej. To właśnie z inicjatywy duchowieństwa zaczęły wychodzić czasopisma diecezjalne o charakterze popularnym, adresowane do szerokiego kręgu społeczeństwa. Periodyki te miały pogłębiać świadomość religijną lokalnej ludności, służyć pomocą w duszpasterstwie oraz w pracach organizacji katolickich, wiązać wiernych z życiem Kościoła powszechnego i lokalnego, a także szerzyć oświatę i pobudzać patriotyzm.

Na przykładzie rozwoju sieci bibliotecznej starano się ukazać stosunek Kościoła wobec umasowionego odbioru literatury. Według niektórych badaczy proces powszechnego tworzenia bibliotek łączy się z odradzaniem życia umysłowego na Śląsku i sięga początku XIX wieku, kiedy to rozpowszechniła się idea organizowania bibliotek ludowych i wzrosło zapotrzebowanie na polskie słowo drukowane, a w ślad za tym nastąpiło zwiększenie aktywności wydawniczej. Istotnym elementem ówczesnego bibliotekarstwa była wymiana książek z dużych bibliotek centralnych i mniej zasobnych oddziałów, co pozwoliło na większy przepływ publikacji i urozmaicenie dostępnych tytułów. Natomiast w dwudziestoleciu międzywojennym współpraca bibliotek przybierała szersze formy oddziaływania masowego: od promocji książki poprzez wystawy i odczyty do spraw związanych z organizacją różnych typów bibliotek w zależności od środowiska, któremu miały służyć.

Sprzyjająca atmosfera wokół książki i czytelnictwa znalazła odzwierciedlenie w znacznym rozwoju księgozbiorów prywatnych, zwłaszcza miejscowego duchowieństwa. Książki służyły kapłanom w pracy duszpasterskiej, a wiernym w rozwoju życia umysłowego. Na wzrost oświaty w społeczeństwie śląskim pozytywnie wpływały też biblioteki zakładane przez różne bractwa, organizacje, stowarzyszenia i związki. Obok nich funkcjonowały również biblioteki oświatowe, szkolne, urzędowe, administracyjne i samorządowe, a także biblioteki kościelne i parafialne, utożsamiane często z bibliotekami publicznymi, gdyż miały szeroki zasięg oddziaływania. Formy duszpasterstwa parafialnego obejmowały te wszystkie działania Kościo-

ła, które nakierowane były na organizacje i grupy religijne, a te z kolei na propagowanie czytelnictwa i zakładanie bibliotek.

W części drugiej omawianej publikacji autorka zaprezentowała dokumenty urzędowe Kościoła, dzieląc je na trzy grupy reprezentujące kościelny ustrój hierarchiczny. Na Śląsku zasługi na polu społecznym i kulturalno-oświatowym przypisywano prasie diecezjalnej, która w sposób przejrzysty popierała naukę społeczną Kościoła, poruszając aspekty życia najbliższe społeczności lokalnej. Stanowiło to odpowiedź miejscowego biskupa i duchowieństwa śląskiego na konsekwentne wprowadzanie rozporządzeń i zaleceń Stolicy Apostolskiej oraz episkopatu Polski. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Kościół na Śląsku starał się wykorzystywać wszelkie formy komunikacji społecznej. Zamieszczane w „Wiadomościach Diecezjalnych” encykliki papieskie, orędzia, postanowienia synodalne, listy pasterskie i rozporządzenia wytyczały respektowany zarówno przez kapłanów, jak i świeckich kierunek pracy duszpasterskiej w diecezji.

W części trzeciej rozprawy podjęto analizę problematyki wydawnictw, książek i czytelnictwa w działalności Kościoła z uwzględnieniem wartości płynących z książki zalecanej, jak również negatywnego wpływu literatury szkodliwej. Literatura dla ludu – a takiej wydawano najwięcej – zawierała pouczenia moralne i praktyczne wskazówki dotyczące życia religijnego i postawy etyczno-patriotycznej. Wydawnictwa katolickie stawały się konkurencyjne dla prasy i książki laickiej. Starano się poprzez lekturę rozbudzać w społeczeństwie świadomość religijną i patriotyczną, umacniać podstawy wiary i pogłębiać wartości narodowe. Kościół katolicki zwracał się do twórców i wydawców, aby publikowali dzieła w duchu katolickich wartości etycznych, by bronili w nich Kościoła, przede wszystkim krzewili polskie tradycje kulturalne, a zwłaszcza promowali trwałość rodziny i małżeństwa. Dla podtrzymania tego nurtu nie wystarczały już zbeletryzowane utwory hagiograficzne ani okazjonalnie ukazujące się moralizatorskie opowiadania. Zalecana w periodykach książka była tym kanonem lektury, z którym należało się zapoznać, z którego można było korzystać i który trzeba było rozpowszechniać.

Autorka w tabelach (na podstawie własnych badań źródeł diecezjalnych) scharakteryzowała wydawnictwa z podaniem ich pełnej nazwy, miejsca działalności wydawniczej i liczby zalecanych książek wydanych. Wiadomości o tego typu literaturze dostarczały również czasopisma, prezentowana tam bowiem literatura miała być łącznikiem między Bogiem a wiernymi, prostymi słowami i obrazami trafić do serc i sumień katolików, podnosząc stale poziom kultury religijnej i społecznej. Jednocześnie na łamach czasopism omawiano negatywne, a wręcz szkodliwe wpływy literatury i prasy stojącej na niskim poziomie. W masowym upowszechnianiu prasy katolickiej zachęcano do kupowania i czytania sprawdzonej literatury. Umiejętność krytycznej obserwacji życia i głęboka religijność Ślązaków pozwalały na właściwe wybory lektur.

Kultura czytelnicza rozwijała się dzięki przemyślanej i zaprogramowanej polityce bibliotecznej Kościoła, co szczegółowo omówiono w części czwartej pracy. Zaprezentowano głównie wpływ Kościoła na działalność bibliotek prywatnych, parafialnych i towarzystw katolickich, a także zaangażowanie w rozwój bibliotek specjalistycznych, do których należała Biblioteka Śląskiego Seminarium Duchownego oraz Biblioteka Kurii Diecezjalnej. Zdecydowaną większość bibliotek zakładano pod patronatem Kościoła lub przy dużym współudziale duchowieństwa. Księgozbiory tworzone na bazie darowizn oraz wykorzystywano kolekcje zmarłych księży. Znaczne zasługi w zaopatrywaniu bibliotek położyło Towarzystwo Czytelń Ludowych, które ściśle współpracowało z Akcją Katolicką.

Studium B. Warząchowskiej ukazujące działalność wydawniczą, prasową i biblioteczną Kościoła katolickiego w województwie śląskim w okresie dwudziestolecia międzywojennego zostało przygotowane na podstawie bogatych materiałów źródłowych. Bardzo dokładnie zanalizowano i zbadano treść prasy diecezjalnej³, podjęto również próbę zebrania i usystematyzowania często rozproszonych w wielu źródłach materiałów na temat zarysowany w tytule rozprawy. Pracę uzupełnia spis treści w języku angielskim i niemieckim,

³ W dołączonym do pracy wykazie badanych czasopism uwzględniono dwadzieścia cztery tytuły, natomiast w *Aneksie* pokazano jedenaście ilustracji wybranych czasopism katolickich.

wykaz skrótów, indeks nazwisk, spis tabel oraz aneks z ilustracjami czasopism katolickich oraz streszczeniem w języku angielskim i niemieckim.

Przedstawione metody i działania Kościoła katolickiego, dzięki którym książka i prasa znajdowały coraz szersze kręgi odbiorców, z pewnością przyczyniły się do umasowienia słowa drukowanego wśród ludu śląskiego oraz ukształtowania pozytywnych zachowań bibliotecznych i czytelniczych.

SPRAWOZDANIA

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 2 (37) 2013, s. 181-183
ISSN 1426-3777

BARBARA KOŁODZIEJ¹

BISKUP AUGUST HLOND I JEGO DIECEZJA W ROCZNICĘ POWSTANIA ADMINISTRACJI APOSTOLSKIEJ ŚLĄSKA POLSKIEGO WYSTAWA

(Katowice, listopad 2012 – styczeń 2013 roku)

Siódmego listopada 2012 roku abp Wiktor Skworc, metropolita katowicki, dokonał otwarcia w auli Wydziału Teologicznego sesji naukowej *Biskup August Hlond i jego diecezja*. Konferencja została zorganizowana pod patronatem Metropolity Katowickiego i Marszałka Województwa Śląskiego w dziewięćdziesiątą rocznicę utworzenia administracji apostołskiej polskiego Śląska i stanowiła element obchodów ustanowionego na rok 2013 Roku Kardynała Augusta Hlonda².

Ilustracją dla zorganizowanej konferencji była wystawa tematyczna przygotowana przez pracowników Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Materiał wystawienniczy pochodził ze zbiorów Biblioteki Teologicznej oraz Archiwum Archidiecezjalnego i Muzeum Archidiecezjalnego w Katowicach.

Ekspozycja obejmowała osiem bogato wypełnionych gablot. W części pierwszej, zlokalizowanej w trzech początkowych gablo-

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² H. Olszar, *Sprawozdanie z sesji naukowej „Biskup i jego diecezja” w rocznicę powstania Administracji Apostołskiej Śląska polskiego*, w: *Biskup August Hlond i jego diecezja*, pod red. J. Myszora, Katowice 2013, s. 113.

tach, zaprezentowano materiały źródłowe dotyczące postaci kard. Augusta Hlonda, konsekracji oraz ingresu pierwszego biskupa śląskiego (17 grudnia 1922 roku). Witryny wypełnione były artykułami z „Gościa Niedzielnego”, „Wiadomości Diecezjalnych” i „Rozporządzeń Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego 1923-1925” oraz z innych czasopism tamtego okresu. Zwiedzającym ekspozycję pokazano także obszerne materiały propagandowe (obecnie mające charakter dokumentów życia społecznego), które dotyczyły szczegółów tego wydarzenia. Były to między innymi: programy uroczystości przyjęcia administracji apostolskiej, zaproszenia na ingres, foldery z informacjami o Śląskich Zjazdach Katolickich³ w języku polskim i niemieckim.

Ciekawostką tej części wystawy była *Jednodniówka ku uczczeniu Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego w Poznaniu* wydana pod patronatem kard. Augusta Hlonda. Zaprezentowano także publikację z 1922 roku: *Zbiór praw konstytucyjnych i administracyjnych województwa śląskiego* autorstwa Włodzimierza Dąbrowskiego, zawierającą najważniejsze akty prawne okresu międzywojennego. Tematykę źródłową prezentacji wzbogacały zdjęcia kościoła katedralnego w Katowicach z okresu międzywojennego oraz mapa administracji apostolskiej dla Górnego Śląska⁴.

Kolejne gabloty zawierały publikacje autorstwa kardynała Hlonda, pochodzące głównie ze zbiorów Biblioteki Teologicznej. Przykładowo znalazły się tam następujące dzieła: *O życiu parafialnem* – ta m.in. pozycja należy do zbioru książek skonfiskowanych w 1960 roku i zwróconych Kościołowi w 1997 roku⁵, *List pasterski JEm ks. Kardynała Prymasa z życia Kościoła Chrystusowego. Listy pasterskie* – pozycja udostępniona na wystawę z zasobów Czytelnii Ogólnej Biblioteki Teologicznej, *W służbie Boga i ojczyzny. Wybór pism i przemówień 1922-1948*.

³ Trzy zjazdy katolickie na Górnym Śląsku odbyły się w latach 1922-1924; zob. R. Borkowy, *Zjazdy katolickie na Górnym Śląsku w latach 1922-1924 – przygotowanie i przebieg*, praca magisterska [mps], Uniwersytet Śląski, Katowice 2008.

⁴ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 54.

⁵ B. Warząchowska, *Dzieje książek skonfiskowanych w roku 1960 w Bibliotece Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” 26 (2005), s. 222-229.